

Отримано: 20 лютого 2020 р.

Прорецензовано: 29 лютого 2020 р.

Прийнято до друку: 04 березня 2020 р.

e-mail: mira_may@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-136-147

Бедринець М. Д. Екосистема розвитку малого підприємництва та її фінансове забезпечення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 136–147.

УДК: 336.1

JEL-класифікація: G31

Бедринець Мирослава Дмитрівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів імені Л.Л.Тарангул
Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, Україна

ЕКОСИСТЕМА РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЇЇ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Метою статті є дослідження екосистеми розвитку малого підприємництва в Україні та можливостей її фінансового забезпечення. Здійснено аналіз змісту та структурних елементів екосистеми; зроблено висновок, що вирішити проблеми розвитку економіки країни з опорою на підприємства малого бізнесу можливо, якщо відійти від платформено-ресурсного підходу до управління малими суб'єктами господарювання, активно впроваджувати концепцію, яка дозволяє розглядати мале підприємство як частину економічної екосистеми, що розвивається під впливом інституційного середовища, системи фінансування, просторової організації та розвитку інфраструктури діяльності підприємств малого бізнесу.

Ключові слова: малий бізнес, екосистема, фінанси, освіта, просторова організація, інфраструктура.

Бедринець Мирослава Дмитриевна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов имени Л.Л.Тарангул
Университет государственной фискальной службы Украины

ЭКОСИСТЕМА РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И ЕЕ ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Целью данной статьи было исследование экосистемы развития малого предпринимательства в Украине и возможностей ее финансового обеспечения. Проведен анализ содержания и структурных элементов экосистемы; автором сделан вывод, что решить проблемы развития экономики страны с опорой на предприятия малого бизнеса представляется возможным, если отойти от «платформенно – ресурсного» подхода к управлению малыми субъектами хозяйствования, активно внедрять концепцию, позволяющую рассматривать малое предприятие как часть экономической экосистемы, которая развивается под воздействием институциональной среды, системы финансирования, пространственной организации и развития инфраструктуры деятельности предприятий малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, экосистема, финансы, образование, пространственная организация, инфраструктура.

Miroslava Bedrynets,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor, L Tarangul Department of Finance State Fiscal Service University of Ukraine

ECOSYSTEM OF DEVELOPMENT ENTERPRISE OF SMALL BUSINESSES AND ITS FINANCIAL SUPPORT

The purpose of this article was to study the ECOSYSTEM of small business development in Ukraine and the possibilities of its financial support.

An analysis of the structural elements of the ecosystem is carried out, it is concluded that the problems of developing the country's economy with the support of small business enterprises are possible if we move away from the «platform» approach to enterprise organization.

Author recommended to introduce a concept that allows us to consider a small enterprise as part of an economic ecosystem that develops under the influence of the institutional environment, financing, spatial organization and development of the infrastructure of small business enterprises.

To summarize this article, it should be said that in recent decades small business has become an integral part of the economic and financial system of Ukraine. Greater recognition is given to the ability of small businesses to make a significant contribution to addressing employment problems by creating new jobs, developing and improving the competitiveness of entire industries, increasing tax revenues to budgets of all levels, providing social protection for the population, enhancing their welfare and socio-economic activity.

At the same time, it is possible to solve the problems of development of the economy of the country with reliance on small business enterprises by moving away from the «platform-resource» approach to the management of small business entities, to actively implement the concept that allows to consider a small business as part of the economic ecosystem that develops under the influence of institutional environment, financing system, spatial organization and infrastructure development of small business enterprises.

Keywords: *small business, ecosystem, finance, education, spatial organization, infrastructure.*

Постановка проблеми. Актуальність цієї статті зумовлена низкою обставин, які так чи так пов'язані з наявністю бар'єрів для взаємодії економічних агентів, що беруть участь у процесі створення малих підприємств і розвитку малого бізнесу в Україні.

Не підлягає сумніву, що мале підприємництво є найважливішим фактором, однією з головних складових формування і розвитку ринкової економіки. Однак, незважаючи на досить високі кількісні показники малих і середніх підприємств в Україні, вони виробляють, за різними оцінками, від 7% до 15% ВВП при тому, що у цілому в сфері малого та середнього підприємництва з урахуванням ФОП зайнято близько 40% населення працездатного віку [18].

Дослідники зазначають, що, на жаль, аналіз динаміки результатів діяльності суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні демонструє, що за останні роки в цьому сегменті економіки немає суттєвих змін та зрушень у бік покращення. У той же час, безумовно, мале підприємництво – це найважливіший стратегічний ресурс, який здатний забезпечити економічне зростання. Недооцінка ролі малого підприємництва у зміцненні ринкових відносин в нашій країні, у забезпеченні інноваційного економічного зростання набуває характеру великомасштабного стратегічного прорахунку.

Ця проблема ускладнюється й тим, що розвиток малого підприємництва в Україні відірваний від сучасних концепцій економічного розвитку, однією з яких є концепція розвитку організації в межах «екосистеми».

У зв'язку з цим методологічне та методичне забезпечення розвитку малого підприємництва з урахуванням новітніх науково-практичних підходів, заснованих на гуманізації економічної діяльності, є актуальним завданням, реалізація якого дозволить Україні стати на шлях стійкого економічного прогресу і увійти у світову економіку як рівний суб'єкт міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Авторство терміна «бізнес-екосистема» належить J. F. Moore, який ввів його у науковий обіг у статті «Predators and Prey: A New Ecology of Competition», надрукованій в Harvard Business Review у 1993 р. У цій статті автор приходить до ідеї коеволуції природних і соціальних систем в межах єдиного середовища розвитку бізнесу [21]. Надалі цю концепцію розвинули E. Galateanu, S. Avasilcai [20].

В Україні до питань розвитку екосистеми підприємницького середовища зверталася обмежена кількість авторів (О. К. Котко, О. В. Гуменна, Л. М. Ганущак-Єфіменко), що є прогалиною в теорії розвитку сучасних організаційно-економічних систем.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження екосистеми розвитку малого підприємства і можливості її фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Впродовж останнього десятиріччя у дизайні економічних систем мезорівня домінувала концепція розвитку платформ – збільшення ефективності діяльності організацій, а також їх функційності без створення зайвих витрат. Основна ідея платформи полягає в тому, щоб дозволити організації використовувати розвинену інфраструктуру ринку як засіб для отримання і розподілу цінності. Однак це створює певні обмеження, оскільки зовнішні ресурси за визначенням обмежені і не можуть однаково задовольняти потреби всіх учасників ринку.

Рішення полягає в тому, щоб скоротити ці обмеження за рахунок створення такої системи економічної взаємодії, яка здатна генерувати ресурси, доступні в будь-який момент для великої кількості організацій – користувачів, надавши їм рівні умови доступу до ресурсної бази. На цій основі виникла концепція екосистеми, яка заснована на ідеї взаємозв'язку елементів ресурсної бази, завдяки якій екосистеми зростають, а організації розвиваються. Кожна частина цієї системи збільшує шанси організації нарощувати свою ефективність і конкурентоспроможність, сприяючи, отже, створенню нових можливостей для підприємств і країни в цілому [8].

Вчені зазначають, що екосистема – це система обміну енергією взаємовигідних зв'язків між її учасниками. Відповідно, основними учасниками екосистеми мають бути носії освіти і науки, органи влади (зокрема місцевої), підприємства як інвестори та споживачі фінансових ресурсів. В наш час екосистема бізнесу розглядається як сукупність учасників, що взаємодіють з організацією і прямо або побічно беруть участь у створенні «ланцюжка цінностей» [4].

Фактично екосистема – це той майданчик, на якому підприємство має можливість самореалізуватися, отримати для цього необхідні ресурси і використовувати їх з найбільшим ступенем ефективності у взаємодії з іншими суб'єктами, які забезпечують діяльність підприємства.

Безумовно, надалі аналіз екосистеми малого підприємництва (малого бізнесу), осмислення тенденцій його розвитку вимагає уточнення понять «підприємництво» та «мале підприємництво».

Погляди на підприємництво і підходи до оцінки його найважливіших функцій в сучасній економіці відрізняються різноманіттям точок зору і теоретичних посилянь. Практично всі сучасні підходи єдині лише в тому, що підприємництво – це ключовий елемент господарського механізму, а підприємець – одна з центральних фігур соціально-економічного життя суспільства.

Багатогранність підприємництва як соціально-економічного явища допускає різні його трактування залежно від завдань дослідження і дозволяє взяти за вихідне таке визначення: підприємництво – це особливий базисний тип відтворення, що включає організаційну, новаторську і соціальну складові, які найбільш успішно можливо реалізувати в умовах органічного розвитку екосистеми діяльності підприємства. Модель такої екосистеми розроблена автором з опорою на роботи [19; 20] і наведена нижче (рис. 1).

Рис. 1. Модель екосистеми діяльності малого підприємства (складено автором за даними [19; 20])

Розглянуті вище складові малого бізнесу дозволяють зробити висновок про об'єктивно високу значимість функцій цієї типологічної форми господарювання. З іншого боку, значна частина функцій малого бізнесу в економіці України залишається нереалізованою через незрілість інституційного середовища малого бізнесу, яке є складовою інституційної організації економіки. Відповідно, неефективність інституційного середовища малого бізнесу є результатом нерозвиненості базових інститутів ринку, відсутності працездатних інститутів громадянського суспільства [9].

В результаті проведених реформ Україна опинилася у гігантській інституційній пастці. Оскільки нині переважна маса доходів належить всевладній номенклатурі, вона не бажає мати іншу систему їх розподілу, крім діючої. Основна властивість існуючої інституційної системи полягає в тому, що вона безпосередньо породжує тотальну корупцію в органах державної влади, яка і створює інституційні бар'єри.

Щороку представникам малого бізнесу доводиться виконувати 63 надлишкові бюрократичні процедури, які встановлені на державному рівні і не є необхідними для функціонування бізнесу. На них витрачається близько 500 людино-годин та більше 1 тис. євро на рік. Забюрократизованість бізнесу є не лише українською проблемою, вона так само присутня у європейських країнах. Але йдеться не про кількість паперів, які необхідно надати, а про рівень бюрократичного тиску у плані витрат часу та грошей на виконання бюрократичних процедур [10].

Нині в Україні у сфері малого підприємництва саме бюрократія визначає загальні «правила гри». Причому бюрократія не несе ніякої відповідальності за ті невдачі, причиною яких є її діяльність. Бюрократію цілком влаштовує слабкість судової та правоохоронної систем, відсутність громадянського суспільства, оскільки це практично не обмежує можливість особистого збагачення за рахунок більшості громадян.

Слабкість української держави зумовила високий рівень корупції. В економіці України на одному полюсі опинився великий бізнес, який перебуває під заступництвом держави; на другому – малий бізнес, який займає другорядне положення, приречений у своїй діяльності на подолання труднощів, боротьбу за виживання.

Отже, основне протиріччя малого бізнесу – це протиріччя між об’єктивно високою соціально-економічною значимістю малих форм господарювання і неможливістю реалізації їх потенціалу в існуючому інституційному середовищі.

Форми і гострота цього протиріччя залежать від місця діяльності суб’єктів малого бізнесу, в силу цього для українського малого підприємництва характерна суттєва регіональна диференціація (як за кількісними, так і за якісними параметрами).

Таблиця 1

Кількісні і якісні показники розвитку малого бізнесу в регіонах України
(складено автором за даними [5, с. 15])

	Суб’єктів усього	Кількість зайнятих працівників (тис. осіб)	Легкість ведення бізнесу (бали)	Обсяг реалізованої продукції (млн грн)	Фінансові результати до оподаткування
Вінницька	9163	94,5	334	47590,7	2996,5
Волинська	5591	63,2	305	25597,6	769,2
Дніпропетровська	27772	186,6	296	155840,9	2993,1
Донецька	9201	81,1	302	32760,9	-4383,1
Житомирська	6502	71,5	313	26839,4	878,3
Закарпатська	6173	70,9	276	17436,8	145,1
Запорізька	14375	100,5	253	57968,6	3226,7
Івано-Франківська	7973	75,1	332	23261,1	179,2
Київська	19045	115,9	273	106221,0	461,0
Кіровоградська	7721	46,6	302	36477,0	-1367,4
Луганська	3240	28,4	260	11970,7	1262,9
Львівська	18237	153,6	309	87094,3	702,1
Миколаївська	11077	62,4	292	41040,2	1308,1
Одеська	23803	152,8	268	107954,1	1571,2
Полтавська	10345	89,0	294	50339,0	87,8
Рівненська	5213	61,2	306	20118,7	458,8
Сумська	5564	60,1	288	23701,8	1264,8
Тернопільська	4778	56,4	301	21184,5	-5534,4
Харківська	22564	207,0	271	111635,9	3296,8
Херсонська	7924	57,6	277	28709,0	1806,6
Хмельницька	7039	80,5	283	28013,9	-2544,7
Черкаська	8691	73,8	277	39539,8	1518,0
Чернівецька	3913	57,9	247	11695,8	210,6
Чернігівська	5712	54,5	306	25788,9	1417,1
м. Київ	87766	227,0	311	588623,8	2449,1

Наведені дані дозволяють виокремити кластери, які характеризують розвиток малого підприємництва в Україні. Оскільки у табл. 1 наведені статистичні дані відрізняються за своїм змістом (тис. чол., бали, млн грн), для того, щоб привести їх до єдиного формату, обраний показник «к – середнє», і ці дані опрацьовані за допомогою програмного комплексу Статистика–6 (рис. 2).

STATISTICA - [Data: Spreadsheet1* (5v by 25c)]

	1 Var1	2 Var2	3 Var3	4 Var4	5 Var5
Вінницька	9163	94,5	334	47590,7	2996,5
Волинська	5591	63,2	305	25597,6	769,2
Дніпропетровська	27772	106,6	296	155840,9	2993,1
Донецька	9201	81,1	302	32760,9	-4383,1
Житомирська	6502	71,5	313	26839,4	878,3
Закарпатська	6173	70,9	276	17436,8	145,1
Запорізька	14375	100,5	253	57968,6	3226,7
Івано-Франківська	7973	75,1	332	23261,1	179,2
Київська	19045	115,9	273	106221	461
Кіровоградська	7721	46,6	302	36477	-1367,4
Луганська	3240	28,4	260	11970,7	1262,9
Львівська	18237	153,6	309	87094,3	702,1
Миколаївська	11077	62,4	292	41040,2	1308,1
Одеська	23803	152,8	268	107954,1	1571,2
Полтавська	10345	89	294	50339	87,8
Рівненська	5213	61,2	306	20118,7	458,8
Сумська	5564	60,1	288	23701,8	1264,8
Тернопільська	4778	56,4	301	21184,5	-5534,4
Харківська	22564	207	271	111635,9	3296,8
Херсонська	7924	57,6	277	28709	1806,6
Хмельницька	7039	80,5	283	28013,9	-2544,7
Черкаська	8691	73,8	277	39539,8	1518
Чернівецька	3913	57,9	247	11695,8	210,6
Чернігівська	5712	54,5	306	25788,9	1417,1
м.Київ	87766	227	311	588623,8	2449,1

Кластер 1

STATISTICA - [Workbook9* - Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet города)]

Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet города)
 and Distances from Respective Cluster Center
 Cluster contains 5 cases

	Дніпропетровська	Київська	Львівська	Одеська	Харківська
Distance	18930,72	3714,164	12067,17	2681,243	1163,831

Кластер 2

STATISTICA - [Workbook9* - Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet города)]

Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet города)
 and Distances from Respective Cluster Center
 Cluster contains 1 cases

	м.Київ
Distance	0,000

Кластер 3

STATISTICA - [Workbook9* - Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet города)]

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet города)
 and Distances from Respective Cluster Center
 Cluster contains 19 cases

	Вінницька	Волинська	Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Кіровоградська	Луганська	Миколаївська
Distance	8005,063	2141,171	2525,483	1489,141	5545,102	12963,68	3026,294	2962,807	3067,258	5229,9

Продовження кластеру 3

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet format)	Миколаївська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська
Distance	5229,975	3191,433	4526,279	2870,802	4844,209	955,7343	1521,213	4346,197	8332,146	2098,618

Рис. 2. Результати кластерного аналізу (к – середнє) регіональної диференціації умов та результатів ведення малого бізнесу в Україні.

Отримані дані засвідчують, що найбільш сприятливі умови ведення малого бізнесу склалися в Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській та Харківській обл.; до регіонів, в яких склалися умови, що дають змогу відносно комфортно існувати малому бізнесу, належить м. Київ; інші регіони України можна віднести до регіонів, в яких не створені сприятливі умови для ведення малого бізнесу.

Окрім цих розбіжностей, спостерігається суттєві розбіжності в обсягах залучень кредитних ресурсів за регіональною ознакою (табл. 2) Хоча державна статистика не дає інформації відносно обсягів кредитування малого бізнесу за регіональною ознакою, дані, що наведені у табл. 2, засвідчують факт непропорційності в обсягах кредитування суб'єктів господарювання, що відображає загальну тенденцію у цій сфері.

Таблиця 2

Обсяги кредитування регіональної економіки України по регіонам станом на 06. 2019 (млн грн) (за даними [13])

Регіони	Усього (млн грн)	У національній валюті (млн грн)	В іноземній валюті (млн грн)
Усього	1 022 606	607 238	415 368
Вінницька	7 783	6 695	1 088
Волинська	6 949	4 440	2 509
Дніпропетровська обл.	230 382	203 677	26 705
Донецька	15 693	9 473	6 220
Житомирська	6 443	4 939	1 504
Закарпатська	6 000	3 256	2 744
Запорізька	26 980	12 067	14 913
Івано-Франківська	6 714	4 680	2 034
Київ та Київська обл.	527 917	236 268	291 648
Кіровоградська	6 579	5 664	915
Луганська	5 191	4 679	512
Львівська	25 739	15 406	10 333
Миколаївська	16 511	6 437	10 074
Одеська	33 343	20 709	12 634
Полтавська	10 990	9 193	1 797
Рівненська	4 935	3 575	1 359
Сумська	7 769	5 667	2 102
Тернопільська	5 241	4 175	1 066
Харківська	39 244	23 762	15 482
Херсонська	7 177	5 339	1 838
Хмельницька	7 377	5 164	2 212
Черкаська	10 165	5 819	4 346
Чернівецька	3 123	2 359	764
Чернігівська	4 364	3 794	571

Як бачимо, в Україні спостерігається суттєві розбіжності за обсягами кредитування, аналіз свідчить, що серед регіонів України найбільше було видано кредитів у м. Київ та Київській обл. – понад 32% від загальної кількості. Лідером за обсягом кредитного фінансування також є Дніпропетровська обл., інші області України значно відстають від лідерів в обсягах залучення кредитних ресурсів [11].

Отже, за цих умов повномасштабна реалізація позитивних властивостей малого підприємництва в значній мірі залежить від державної політики у створенні сприятливого інституційного середовища, а також фінансового забезпечення малого підприємництва.

У зв'язку з цим серед вітчизняних управлінців та науковців панує думка щодо необхідності більш активної участі держави в регулюванні економічних процесів [14], зокрема у сфері малого підприємництва, з огляду на, наприклад, той факт, що сучасний стан малого бізнесу в Україні відрізняється не тільки недофінансуванням та суперечливими умовами розвитку бізнесу, але й складним і суперечливим характером його господарської спрямованості. В наш час галузева структура малого бізнесу не збалансована, спостерігається значна концентрація у галузі торгівлі (21% від загального числа) і сфері послуг (близько 11%) [16].

При цьому слід зазначити, що нерівномірність економічного розвитку регіонів України позначається і на нерівномірності розподілу суб'єктів малого бізнесу.

Причинами такого положення суб'єктів малого бізнесу в Україні є надмірне оподаткування, недосконала і нестабільна нормативно-правова база, високі адміністративні бар'єри, організаційні проблеми [3].

На цьому тлі існує проблема фінансового забезпечення малого бізнесу, яка виражається у дефіциті коштів для інвестицій і ведення поточної діяльності. Доказом цього є той факт, що на думку більшості керівників малих підприємств, індивідуальних підприємців і глав селянських (фермерських) господарств неолік грошових коштів вважають одним з основних факторів, що обмежують зростання виробництва.

Однією з основних причин слабого розвитку кредитування малого бізнесу є високі процентні ставки за кредитами, що зумовлено в основному високими ризиками, які несуть банківські установи, кредитуючи такі суб'єкти господарювання. Як свідчить зарубіжний досвід, кредитний ризик доцільно розподіляти між центральним банком, комерційними банками та спеціальними кредитними установами, які реалізують програми сприяння малому підприємництву за рахунок державних коштів та працюють через комерційні банки [2, с. 75].

У той же час в Україні найбільш доступним джерелом розвитку для більшості суб'єктів малого підприємництва є внутрішні ресурси. У складі джерел формування коштів малих підприємств власні ресурси становлять близько 44%. При цьому в структурі пасивів балансу малих підприємств власний капітал займав лише 18%, довгострокові зобов'язання та забезпечення займали 19,6%, поточні зобов'язання та забезпечення займали 62,4%. Отже, важливе значення в сучасних умовах господарювання малих підприємств мають зовнішні джерела фінансування [6].

Велике значення для фінансування діяльності малого підприємництва мають банківські кредити. Крім того, держава щорічно збільшує обсяги кредитування малого підприємництва за програмами, що реалізуються через банки. Загальна потреба малих підприємств у зовнішньому фінансуванні оцінюється в 17 млрд дол. США. Але комерційні банки, які обмежені в своїх ресурсах через кризові явища, не можуть задовольнити потреби суб'єктів малого підприємництва повною мірою. У цих умовах мікрофінансування підприємницької діяльності є важливим ресурсом розвитку малого бізнесу, альтернативою банківському кредитуванню [17].

В наш час в Україні формується модель мікрофінансового ринку з великою кількістю різних організацій (рис. 2).

Отже, ми бачимо, що мікрофінансування охоплює діяльність різних суб'єктів, зокрема й неформальний сектор.

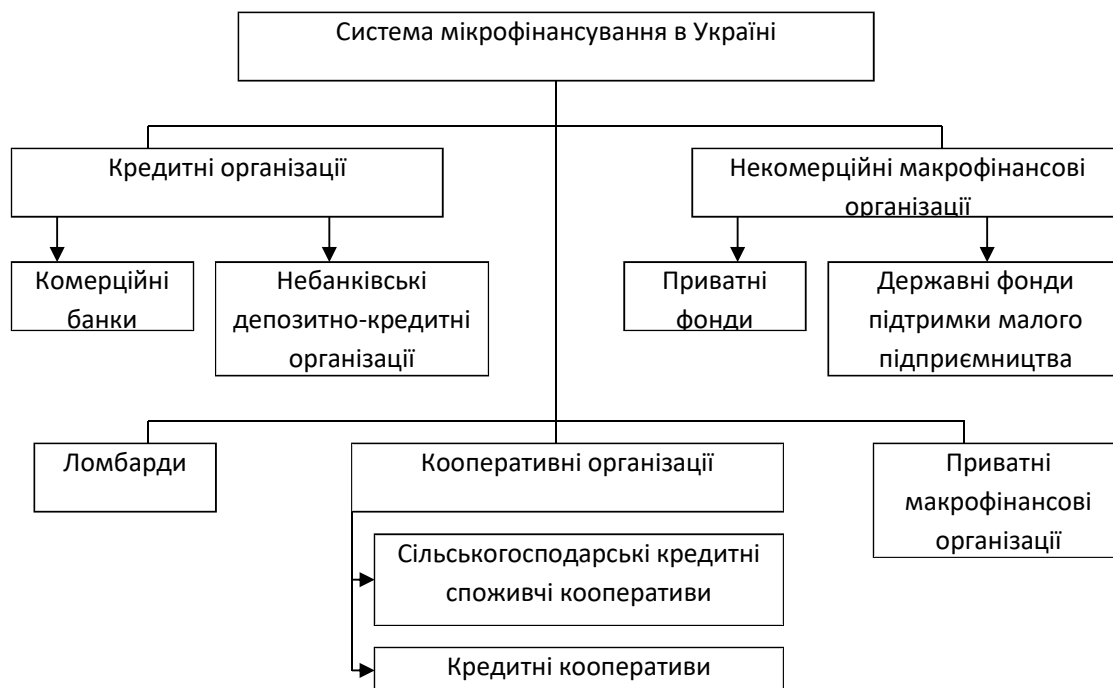
У зв'язку з цим в Україні вже зараз виникає необхідність створення єдиної системи мікрофінансування суб'єктів малого підприємництва з урахуванням національної специфіки, для формування якої потрібно:

1. Прийняття закону «Про мікрофінансування», який повинен включати положення, що діють стосовно як комерційних, так і некомерційних мікрофінансових організацій, містити поняття «мікрофінансування», «мікропозики», «мікрофінансова діяльність».

2. Розробка стратегії розвитку системи мікрофінансування. Стратегія має бути спрямована на поліпшення правового середовища мікрофінансування, географічне охоплення населення мікрофінансовими послугами, розвиток різних типів мікрофінансових інститутів.

3. Рішення проблеми контролю та нагляду за діяльністю мікрофінансових організацій. Нині через відсутність уніфікованого законодавства про діяльність мікрофінансових організацій немає і єдиного державного органу нагляду за їх діяльністю. З цієї метою мікрофінансові організації можуть бути згрупо-

вані в залежності від економічних і правових характеристик їх діяльності. Побудова ефективної моделі державного контролю та нагляду за діяльністю мікрофінансових організацій необхідна у поєднанні із саморегулюванням, стимулюванням розвитку всіх форм мікрофінансових організацій.

Рис. 2. Модель мікрофінансового ринку України (запропоновано автором)

Створення цих умов є складовою частиною інституційного забезпечення діяльності суб'єктів малого бізнесу, яке є полем вирішення протиріч між господарюючими суб'єктами, з одного боку, і системою інститутів ринкової економіки, з другого.

Аналіз інформації про стан і розвиток малого підприємництва дозволяє зробити висновок про те, що в Україні існують передумови, необхідні для реалізації ефективної державної політики у створенні сприятливого інституційного середовища.

Говорячи про інституційні засади розвитку малого бізнесу, необхідно сказати про те, що держава повинна створити умови для формування системи освіти менеджерів, здатних управляти суб'єктами малого підприємництва. У цьому сенсі юридична, економічна, інформаційна освіта стає обов'язковим елементом кадрового забезпечення малого бізнесу.

Водночас слід сказати, що в Україні вже понад тридцять років намагаються створити систему бізнес-освіти безсистемно, в процесі навчання викласти деякі питання малого підприємництва (економічне планування та прогнозування, управління, податки, бюджет, соціальний розвиток примноження науково-виробничого і кадрового потенціалу, ефективне використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності продукції) фрагментарно, без урахування практики діяльності в умовах бізнес-середовища, сформованого в Україні.

Звідси випливають основні причини непрофесіоналізму багатьох менеджерів малого бізнесу, керівників, фахівців у вирішенні проблем економіки малого підприємництва, їх небажання вчитися, системно підходити до вивчення і вирішення проблем сучасного періоду розвитку малого підприємництва на основі концепції єдності економіки і управління.

Українські менеджери, які навчалися за неадаптованими до національних умов перекладними книгами по маркетингу і менеджменту, погано орієнтуються в законах організації, наукових підходах і принципах, методах і моделях розвитку малого бізнесу, вони слабо володіють методами аналізу механізму дії економічних законів, законів організації в статичі і динаміці, методами застосування наукових підходів і принципів управління об'єктами власності, методами і моделями аналізу, нормування, прогнозування, оптимізації, оцінки управлінські рішень в сфері малого бізнесу.

При цьому без володіння менеджерами методами факторного аналізу конкурентних переваг підприємства, товару, персоналу, функційно-вартісного аналізу ефективності використання ресурсів, системного

аналізу факторів конкурентоспроможності зовнішнього середовища і внутрішньої структури об'єкта не слід сподіватися на успіх управління малим підприємством в жорсткій конкурентній боротьбі. Випускники провідних економічних ВНЗ країни цими методами володіють на рівні понять, а не на рівні методики і практичного застосування.

Тому в освітньому процесі необхідно орієнтуватися на застосування сучасних освітніх технологій, безумовно важлива матеріально-технічна база (технічні засоби) і методичне забезпечення навчального процесу (наявність та якість підручників, навчальних, методичних посібників, орієнтованих на національну специфіку ведення бізнесу). У зв'язку з цим необхідно підвищити якість експертизи, влаштувати конкурси з присвоєнням грантів і премій за створення кращих методичних і навчальних посібників.

При цьому акцент у навчанні повинен бути зроблений не на отримання інформації, а на розуміння сутності явища, принципу, закону, закономірності та ін. В наш час доцільно ще більше посилити проблемний аспект вивчення дисциплін на основі застосування сучасних наукових підходів, методів аналізу, синтезу, прогнозування, оптимізації, розрахунково-конструктивного, а не описового стилю навчання. Також необхідно посилити практичну підготовку студентів, спрямовану на розвиток навичок дії в умовах конкретних ситуацій, розвиток творчих якостей. Для цього необхідно використовувати якомога більше активних методів навчання: групова робота, робота в підгрупах, рольові ігри тощо.

У той же час аналіз навчальних планів у вузах за різною формою власності, зокрема за очною формою навчання фахівців, демонструє, що роль дисциплін, спрямованих на вивчення методів економічних досліджень і методик економічних розрахунків, значно знизилася і за кількістю годин у навчальному плані, і за обсягом реальної уваги, що приділяється в процесі навчання. Переважають простіші методи вивчення економічних процесів – ретроспективний, трендовий аналіз, а факторний, функційно-вартісний, нормативний, розрахунково-конструктивний аналіз, економіко-математичні методи представлені слабо і безсистемно. Наприклад, факторний аналіз економічних показників (детермінований, кореляційно-регресійний), економіко-математичні моделі практично відсутні в курсових і дипломних роботах студентів.

У зв'язку з цим в освітні програми навчання менеджерів малого бізнесу необхідно в обов'язковому порядку включати дисципліни економічного і управлінського характеру, які є «традиційно складними», контролювати знання студентів, намагатися досягнути високих показників засвоєння матеріалу.

Також, говорячи про проблеми розвитку малого бізнесу в Україні, не можна пройти повз специфіки його просторової організації, яка набуває стратегічного значення, насамперед, на муніципальному рівні, що обумовлено його функціями, в числі яких найбільш важливими є такі:

1. Орієнтація на місцеві ринки, задоволення різноманітного і мінливого попиту населення на різні товари і послуги (нерідко на досить специфічні товари і послуги, які не можуть бути вироблені великими підприємствами).

2. Стимулювання конкуренції на місцевих ринках, що призводить до підвищення ефективності функціонування останніх і генерації конкурентних переваг муніципальної економіки в цілому.

3. Диверсифікація місцевої економіки і стимулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Діяльність малих підприємств дозволяє розширити ринкову спеціалізацію муніципальної економіки; партнерські зв'язки малих підприємств дозволяють місцевій економіці вбудовуватися у зовнішні ланцюжки створення вартості.

4. Зміна способу освоєння території. Розвиток малого підприємництва дозволяє більш раціонально використовувати територію, більш рівномірно розподіляти виробничі і людські ресурси по території, оптимізувати розміщення продуктивних сил.

5. Забезпечення зайнятості населення. Особливого значення цей фактор набуває для муніципальних утворень, розвиток яких залежить від єдиного або низки містоутворюючих підприємств.

6. Істотний внесок малого бізнесу у формування доходної частини державного бюджету.

Особлива роль малого бізнесу у соціально-економічному розвитку регіонів України визначає важливість дослідження та урахування сучасних тенденцій в певному секторі регіональної економіки.

Говорячи про цю проблему, необхідно зазначити, що розрив між регіонами з найвищим і найнижчим рівнем розвитку малого підприємництва є значним. Така нерівномірність склалася історично: більше половини підприємств зареєстровані в декількох областях – така ситуація існувала в усі часи, з моменту появи індустріального виробництва в Україні. Малий бізнес розвивається в Києві і в східних регіонах, в яких зосереджена промисловість, наукова діяльність, є сильні ВНЗ, а значить – кваліфіковані кадри.

За кількістю підприємств лідирує Київ, де зареєстровано 75 тис. юридичних осіб, або 20,6% від загального числа по країні. Відтак на тисячу жителів столиці доводиться близько 26 підприємств. Однак багато компаній, що зареєстровані в Києві, фактично знаходяться в інших регіонах – в центрі ділової активності легше уникнути уваги перевіряючих органів і простіше отримати доступ до ресурсів, зокрема фінансових.

Після Києва найбільш насичена за кількістю підприємств Одеська обл., де 10 малих підприємств припадає на тисячу населення. Ділова активність обумовлена вигідним географічним положенням.

За абсолютною кількістю підприємств найвищі показники також у Дніпропетровській обл. (27 тис. підприємств, або 7,5% від усіх підприємств України). У цьому регіоні розташовані великі промислові об'єкти. Крім того, у Дніпропетровській обл. найвища щільність населення і рівень його урбанізації, за рахунок цього на тисячу жителів припадає лише 8 підприємств.

Високі показники розвитку малого бізнесу характеризували до 2014 р. Донецьку і Луганську обл. України, однак після захоплення частини територій ці показники знизилися, сьогодні в Донецькій обл. на тисячу населення припадає лише 2,8 малих підприємств, в Луганській обл. – 1,6 підприємства [7].

Розглядаючи цю проблему, необхідно звернути увагу на те, що малий бізнес в розвинених країнах істотно впливає на зайнятість, і розвиток цього сектора є одним із факторів соціальної стабільності суспільства. Оцінка ж сучасної ситуації в цілому по Україні та по окремих регіонах свідчить, що про суттєвий вплив малого бізнесу на зниження загального рівня безробіття говорити рано. Більш того, під впливом кризи багато малих підприємств (особливо на сході країни) у зв'язку з загостренням багатьох проблем налаштовані на «згортання» бізнесу, що пов'язано з проблемами ділового клімату для розвитку малого підприємництва.

Як вказують експерти, які оцінили регіони України на основі опитування підприємців за чотирима критеріями: якість ділового середовища, поточна бізнес-активність, довгострокова бізнес-активність та оцінка основних трьох регуляторних процедур (реєстрації, податкового адміністрування, перевірок), – кращий діловий клімат спостерігається у Вінницькій, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Закарпатській обл.

Перше місце серед регіонів зайняла Вінницька обл. Це єдина область України, де підприємці позитивно оцінили поточний стан ділового середовища. Також у Вінницькій обл. зафіксовані найвищі довгострокові очікування серед всіх регіонів України. Найгірші результати зафіксовані для Харківської обл. (25 місце) з найнижчою оцінкою ділового середовища; Луганській обл. (24), де індекс регуляторних процедур виявився вищим, ніж на Харківщині, Донеччині (23) з низькою поточною діловою активністю [12].

Вирішити проблему територіального розвитку малого бізнесу можливо виключно в межах муніципальної підтримки його розвитку, що в нинішніх економічних умовах здається проблематичним. В умовах фінансово-економічної кризи, негативні наслідки якої представники українського бізнесу стали відчувати з осені 2013 р., проблема підтримки малого бізнесу стає ще більш актуальною. Здається очевидним, що нині значна кількість підприємців в нових умовах змушені були переглянути свої плани щодо розширення бізнесу і відмовитися від збільшення обсягів виробництва або випуску нової продукції.

Вирішення «географічної» проблеми дуже тісно пов'язане з вирішенням «інфраструктурної» проблеми, оскільки нині однією з перешкод з надання дієвої підтримки малим підприємствам є відсутність або недолік ефективних об'єктів інфраструктури, що забезпечують діяльність малих підприємств. Великі підприємства створюють собі інфраструктуру самі: навчальні центри, маркетингові та юридичні підрозділи, комунікаційну інфраструктуру (під'їзні шляхи, інженерні мережі та інше), відкривають представництва і магазини, створюють власні банки і соціальні об'єкти для своїх службовців. Мале підприємство так діяти не може. Але правила на ринку однакові для всіх. Отже, для успішної конкуренції продукції підприємства керівник малого підприємства повинен мати можливість проконсультуватися у досвідченого юриста, провести маркетингові дослідження, реалізувати товар за допомогою мережі збуту. Надавати таку можливість, причому на доступних умовах, і повинна інфраструктура підтримки малого підприємництва. Незважаючи на те, що в останні роки виникли і діють десятки об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва, очевидно, що без підтримки держави і місцевих органів влади комплексна і ефективна інфраструктура підтримки виникнути і існувати не може. Саме тому одне з перших завдань полягає у створенні комплексної інфраструктури підтримки малого підприємництва на регіональному та муніципальному рівнях.

У статті під інфраструктурою підтримки малого підприємництва, насамперед, розуміється сукупність державних, недержавних, громадських, освітніх і комерційних організацій, що здійснюють регулювання діяльності підприємств, які надають фінансові, освітні, консалтингові та інші послуги, необхідні для розвитку бізнесу, і забезпечують середовище та умови для виробництва товарів і послуг.

Основні заходи впливу на розвиток малого підприємництва ґрунтуються на фінансовій підтримці, а саме [1]:

- забезпечення доступу малих підприємств до кредитів, зокрема на пільговій основі;
- виділення коштів бюджетів усіх рівнів для стимулювання діяльності малих фірм;
- надання державних гарантій та поручительств;

- сприяння розвитку лізингового механізму фінансування;
- створення механізму компенсацій кредиторам, здійснюваним фінансування програм і проектів на пільговій основі;
- забезпечення діяльності шляхом страхування та прискорення руху дебіторської заборгованості на основі використання факторингових послуг;
- освоєння інвестицій:
- сприяння інтеграції великого, середнього та малого бізнесу (франчайзинг, лізинг, субпідряд та венчурне фінансування, аутсорсинг).

Далі зупинимося на структурах, які безпосередньо контактують і підтримують малі підприємства, – на об'єктах інфраструктури. Вони мають різні назви: «бізнес-центри», «технопарки», «бізнес-інкубатори», «агентства», «навчально-ділові центри», «фонди підтримки» та ін., у зв'язку з чим доцільно представити класифікацію і навести визначення різних суб'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва, які в наш час доцільно впроваджувати в усіх регіонах України з метою розвитку даної форми господарювання.

1. Бізнес-школи. Бізнес-школами називають структури, які здійснюють підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації підприємців, керівників і персонал малих підприємств (бухгалтерів, фінансових директорів, маркетингологів і ін.), державних і муніципальних службовців, які працюють у департаментах, що відповідають за розвиток малого підприємництва в місті, області, регіоні і т. ін., а також учнів старших класів, громадян, які бажають створити власну справу, безробітних.

2. Агентства підтримки малого підприємництва. По суті, це консалтингові фірми, які надають широкий спектр послуг малим підприємствам в реєстрації, навчанні персоналу, отриманні інвестицій і ін.

3. Фонди та центри підтримки малого підприємництва. Фондом підтримки малого підприємництва є некомерційна організація, створена з метою фінансування програм, проектів та заходів, спрямованих на підтримку і розвиток малого підприємництва шляхом акумулювання бюджетних коштів, коштів, що надходять від приватизації державного і муніципального майна, доходів від власної діяльності, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, зокрема іноземних, доходів від випуску і розміщення цінних паперів, а також доходів, одержуваних за відсотками від пільгових кредитів, виділених на конкурсній основі суб'єктам малого підприємництва.

4. Технопарки. Це структури, створювані в основному на базі вищих навчальних закладів з метою використання наукового потенціалу цих закладів і комерціалізації розроблених технологій через створення та розвиток малих інноваційних підприємств, що розміщуються на території технопарку. Найчастіше технопарки створюються у великих університетських центрах.

5. Технологічні центри (ТЦ). Інноваційно-технологічні центри (ІТЦ) створюються, як правило, на базі науково-дослідних інститутів і центрів. Цілі ІТЦ схожі з цілями технопарків, з тією лише різницею, що в ІТЦ приділяють більше уваги комерціалізації і трансферу технологій і не стільки малим підприємствам, скільки корпораціям, здатним реалізувати ці технології.

6. Бізнес-інкубатори. До бізнес-інкубаторів ми відносимо структури, які розміщують на пільгових умовах спеціально відібрані малі підприємства на своїх площах і надають їм консалтингові, освітні та офісні послуги. Бізнес-інкубатори можуть діяти як самостійні структури, так і в складі технопарків, техноцентрів і ін.

7. Регіональні інформаційно-аналітичні центри. До завдань інформаційно-аналітичних центрів входить інформаційне обслуговування підприємців (надання консультаційної, юридичної, довідкової, нормативно-технічної, економічної, податкової інформації), проведення робіт по створенню реєстру малих підприємств і банку інвестиційних та інноваційних проектів, здійснення рекламної та видавничої діяльності, здійснення освітньої діяльності, надання послуг з придбання, встановлення та експлуатації комп'ютерної техніки, розробці комп'ютерних програм.

Розвиток цих форм підтримки малого бізнесу в Україні може вирішити проблеми його розвитку, створити передумови для взаємодії всіх суб'єктів малого підприємництва з державними органами, сприяти становленню розвитку інфраструктури малого підприємництва і виходу малих підприємств на новий рівень інформаційного та ресурсного забезпечення.

Висновки. Підсумовуючи, варто сказати, що за останні десятиліття малий бізнес став невід'ємною частиною економічної і фінансової системи України. Більшого визнання отримує здатність малих підприємств вносити суттєвий внесок у вирішення проблем зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць, розвитку і підвищення конкурентоспроможності цілих галузей, збільшення податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів, забезпечення соціального захисту населення, підвищення його добробуту та соціально-економічної активності.

Водночас вирішити проблеми розвитку економіки країни з опорою на підприємства малого бізнесу можливо, якщо відійти від платформенно-ресурсного підходу до управління малими суб'єктами господарювання, активно впроваджувати концепцію, що дозволяє розглядати мале підприємство як частину економічної екосистеми, що розвивається під впливом інституційного середовища, системи фінансування, просторової організації та розвитку інфраструктури діяльності підприємств малого бізнесу.

Література:

1. Бедринець М. Д., Сурженко А. В. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 352 с.
2. Боцьора Л. О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні : дис. канд. економ. наук : 08.00.08. Львів, 2015. 272 с.
3. Випереджаючий інноваційний розвиток: теорія, методика, практика : монографія / за ред. Н. С. Ілляшенко. Суми : Триторія, 2018. 484 с.
4. Гуменна О. В. Формування споживчої цінності знань в інноваційній екосистемі. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 8–13.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Коваленко Д. І. Особливості формування фінансових ресурсів малих підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. № 15 (37). 2017. С. 24–29.
7. Комплексна регіональна статистика. Статистичний збірник «Регіони України» (2 частини) 2017. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm.
8. Котко О. К. Інноваційна екосистема як нова парадигма інноваційного розвитку економіки. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 7 (1). С. 52–56.
9. Краус К. М. Управління маркетингом малих торговельних підприємств : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 226 с.
10. Ляпіна К. Вплив бюрократії на бізнес можливо зменшити лише шляхом дерегулювання. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/kseniya-lyapina-vplyv-byurokratiyi-na-biznes-mozhlyvo-zmenshyty-lyshe-shlyahom-deregulyuvannya/>.
11. Малиновська А. М. Оцінка стану кредитного ринку України. *Стратегії розвитку фінансового ринку України*. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 694 с.
12. Малий и средний бизнес в Украине: основные препятствия и вызовы. URL: https://24tv.ua/ru/malyj_i_srednij_biznes_v_ukraine_osnovnye_prepjatstva_i_vyzovy_n884659.
13. НБУ. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415.
14. Публічне управління в умовах інституційних змін : колективна монографія / за ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони. Київ, 2018. 475 с.
15. Регіональний Doing Business 2018. URL: <http://rdb.brdo.com.ua/>.
16. Стегней М. І. Сучасний стан малого бізнесу: європейський досвід, національні реалії та регіональні особливості. *Економіка і суспільство*. Вип. 16. 2018. С. 495–499.
17. Тимченко О. І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_14.
18. Шевчук І. Б. Аналіз діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу: проблеми та перспективи розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 9 (2). С. 47–52.
19. Anggraeni E., Harthig E. den, Zegveld M. Business ecosystem as a perspective for studying the relations between firms and their business networks. Netherlands, Delft University of Technology, 2007. 28 p.
20. Galateanu E., Avasilcai S. Business ecosystem architecture. *Annals of the Oradea University*, 2013, Issue 1, pp. 79–84.
21. Moore J. F. Predators and prey: a new ecology of competition. *Harvard Business Review*, 1993, no. 71, pp. 76–86.